

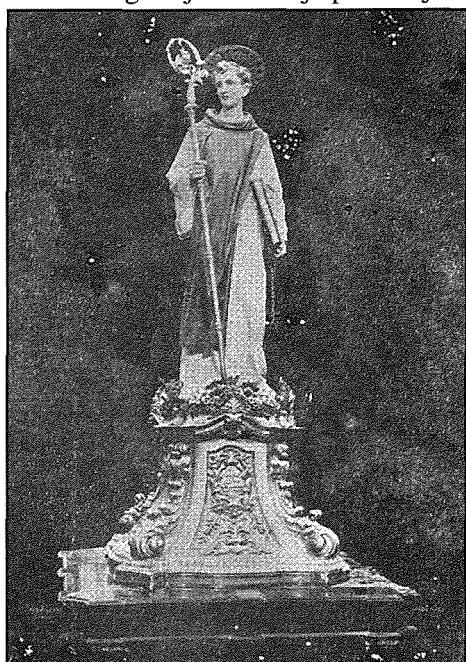

60 sena mill-miġja tal- istatwa ta' San Leonardu f'Hal Kirkop

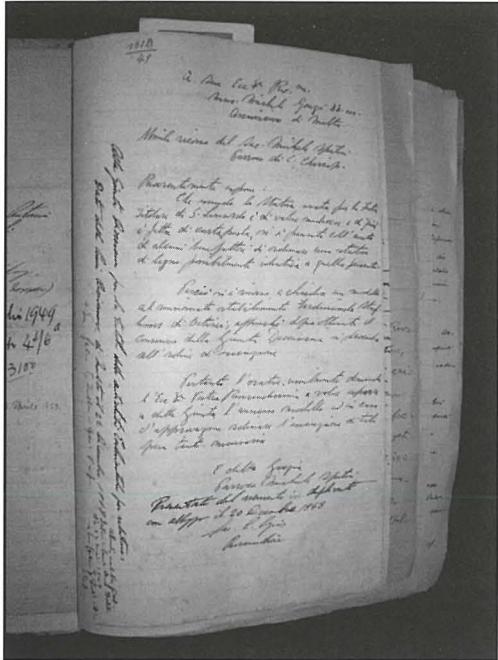
Kitba ta' Pierre Balzia

Is-sena 2009 ġabett magħha żewġ anniversarji u centinarju li b'xi mod jew iehor għandhom konnessjoni ma' San Leonardu jew Hal Kirkop jew it-tnejn li huma f'daqqa. L-ewwel anniversarju u l-iktar importanti hu l-1450 sena mill-mewt ta' San Anard li ser ikun iċċelebrat fis-6 ta' Novembru.

Iċ-ċentinarju u l-anniversarju l-oħra għandhom x'jaqsmu mal-istatwa u l-festa ta' San Leonardu. F'din is-sena qeqħdin nikkommemoraw il-100 sena mill-mewt tal-istatwarju Karlu Darmanin. Karlu Darmanin twieled fl-Isla nhar it-30 ta' Awwissu tal-1825. Hu trawwem fl-arti minn missieru Ĝużeppi u sar wieħed mill-iktar statwarji famużi li qatt kellha Malta. Fl-istatwi ta' Darmanin dejjem kont tista' tara učuh helwin b'espresjoni realistika, poża u panneġġ artistiku ghall-ahħar¹. F'Malta nsibu ghadd sabih ta' statwi li hargu minn id Darmanin, fosthom vari titulari u dawk tal-Ġimħa l-Kbira. F'Hal Kirkop insibu l-vara titulari ta' San Leonardu 'l-antik' li jinsab fis-sagristija tal-knisja parrokkjali. Din inhadmet fl-1877 matul il-parrokkat twil ta' Dun Ĝużepp Barbara². Darmanin kien wieħed mill-pijunieri Maltin fil-qasam tal-istatwar bil-kartapesta u bla dubju ta' xejn l-istatwa ta' San Leonardu 'l-antik' hi kapulavur uniku fil-ghamlu unika tagħha. F'din ix-xbieha tal-Patrun nistgħu naraw lil San Leonardu wieqaf dritt iż-żomm f'idu l-leminja l-baklu tal-Abatti filwaqt li fl-id ix-xellugja naraw ir-regola monastika u katina li tirrappreżenta l-patrunka ta' San Leonardu fuq l-ikkalzati. Apparti minn hekk insibu ukoll tlett statwi oħra li jintramaw fil-jiem tal-festa fuq iz-zuntier tal-knisja u f'nofs Misrah San Leonardu. Dawn huma l-istatwi tar-Re Clovis, San Remiġju u tal-Papa. Waqt li kien qiegħed isir restawr fuq l-istatwa ta' San Remiġju, instabel folja ta' pitazz iddatata 22 ta' Mejju 1885. Din tista' titfa' dawl fuq meta saru dawn l-istatwi.³ Karlu Darmanin miet fil-Hamrun nhar is-26 ta' Novembru 1909 fl-ghomor ta' 84 sena.

L-istatwa ta' Darmanin fuq il-pedestall l-antik
(illum tar-Ruzarju)

**Ir-rikors miktub minn Dun Mikiel Spiteri sabiex
tinbidel l-istatwa**

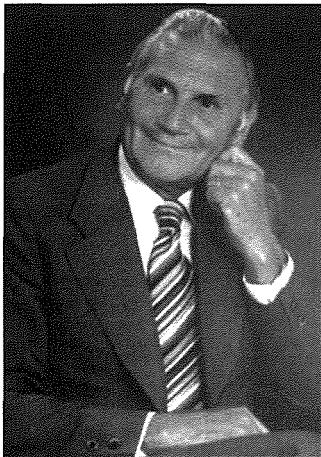
Dun Mikiel Spiteri

L-anniversarju l-ieħor ifakkis is-60 sena mill-wasla tal-vara artistika ta' San Leonardu, illum meqjuma f'niċċa prominenti ħdejn l-altar maġġur. Din il-vara ngiebet fi żmien il-parrokkat ta' Dun Mikiel Spiteri (1943-1952). Fir-rikors tiegħu, il-kappillan Spiteri ddeskriva l-istatwa tal-kartapesta ta' kwalità medjokri. Għalhekk talab li din tinbidel ma' ohra tal-injam li tkun tixbah lill-istatwa ta' Karlu Darmanin. Din kellha tinhadem għand id-ditta ‘Stuflesser’ f'Ortisei, Bolzano, fl-Italja ta’ fuq. Il-kappillan Spiteri hemeż mar-rikors kopja tal-abbozz bil-kulur ta' kif kellha tiġi l-istatwa l-ġdida ttimbrata bit-timbru tal-kumpanija ‘Stuflesser’. Fl-20 ta' Diċembru 1948, il-kappillan Spiteri bagħat ir-rikors tiegħu lill-Awtoritajiet Ekklesiastici. Il-Vigarju Ġenerali, Mons. Emmanuele Galea min-naha tiegħu bagħat l-abbozz lill-‘Giunta Diocesana’ tal-arti nhar it-22 ta' Diċembru 1948. Din min-naha tagħha approvat id-disinn nhar 1-4 ta' Frar 1949. Ir-rikors kien approvat finalment bil-firma tal-Isqof Galea nhar it-23 ta' Mejju 1949.

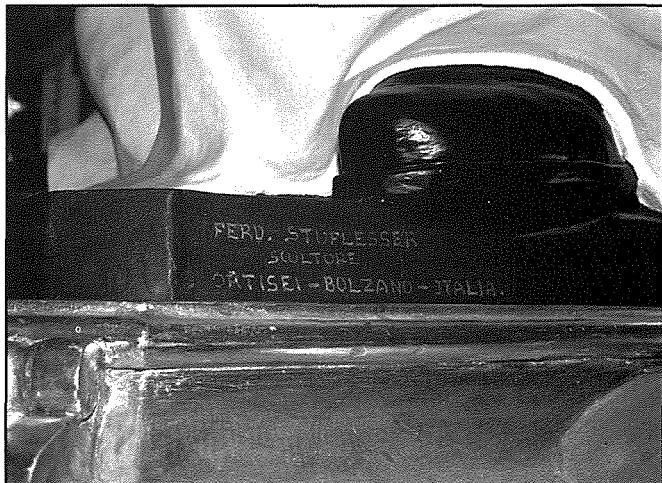
Il-kumpanija ‘(bottega) Stuflesser’ twaqqfet fl-1875 minn Ferdinand Stuflesser I (1855-1923). Hu kien waqqaf din il-bottega taht l-isem ‘Ars Sacra 1875 Ferdinand Stuflesser’. Ferdinand I ha s-sengħa tiegħu mingħand missieru Johann Evangelist Stuflesser, li kien jagħmel parti minn kumpanija fl-istess settur bl-isem ta’ ‘Sanoner, Stuflesser & Mahlknecht’. Din il-kumpanija kienet

**L-abbozz kif kellha tiġi l-istatwa
preżenti**

L-iskultur Ferdinand Stuflesser

Skriżżjoni minn Ferdinand Stuflesser li tinsab taħt is-sieq ix-xellugija tal-vara

stabbilita f'Rue Merciere, Lyons fi Franza. Il-kumpanija li kienet imwaqqfa fl-1875 giet stabbilita f'Ortisei f'Bolzano. Ferdinand Stuflesser I beda arkivju shih ta' xogħolijiet artistici fl-injam. Hu dam imexxi din il-bottega sal-1910 fejn imbagħad din ghaddiet f'idejn it-tifel tiegħu Johann Stuflesser (1838-1958). Fl-1935, il-bottega Stuflesser ghaddiet f'idejn Ferdinand Stuflesser II (1914-1998). Dan Ferdinand Stuflesser II huwa l-iskultur tal-istatwa artistika ta' San Leonardu. Hu skolpixxa diversi statwi ghall-knejjes Maltin, fosthom insemmu: lil San Pietru fil-Ktajjen li nhadmet fl-1959 ghall-knisja parrokkjali ta' Birżeppu, Sant' Anna ta' Wied il-Għajnej, San Ĝużepp tal-Kalkara u t-Trinità tal-Marsa. F'Hal Kirkop insibu ukoll biċċa xogħol artistika ohra ta' dan l-istess Stuflesser: il-Madonna ta' Fatima. Fl-1973 il-bottega ghaddiet f'idejn it-tifel tal-iskultur tal-vara titulari tagħna li wkoll kien iġib l-istess isem Ferdinando (1940-2009). Illum it-tfal tiegħu Robert u Filip Stuflesser qegħdin ikomplu x-xogħol fejn halley l-antenati tagħhom.⁴

Il-vara li naraw illum, skont ix-xewqa tal-kappillan Spiteri, hi simili hafna ghall-istatwa ta' Darmanin. San Leonardu jidher liebes il-libsa monakali bajda bi skapular iswed. Hu għandu l-baklu f'idejh il-leminija biex juri li kien Abbati jiġifieri superjur tal-monasteru. Fl-id l-ohra naraw ir-regola monastika u katina.⁵ Din il-vara għet tiswa £59⁶.

L-istatwa l-ġdida għandha l-istess baklu u raġġiera li kellha l-istatwa ta' Darmanin. Iktar 'il quddiem, il-Kanonku Dun Ĝużepp Theuma, irregala lill-istatwa ġiżirana u salib Episkopali ta' Abbati tad-deheb. Il-pedestall preżenti li jinsab taħt l-istatwa huwa rigal tal-kappillan Dun Frangisk Xuereb (1932-1937) mghot fl-1946. Dan sar fuq id-disinn ta' Ġużepp Galea mir-Rabat. Fuq il-bradella ma' tqiegħdux il-vażuni bhalma kien hemm fuq il-bradella tal-vara l-antika (li illum tintuża fil-purċijsjoni tal-Madonna tar-Rużarju flimkien mal-pedestall li qabel kien tal-vara ta' San Leonardu), iżda minflok saru erba' personaggi li nsibu fil-hajja tal-qaddis. Dawn huma: ir-Re Clovis (Re ta' Franza u parrinu fil-magħmudija ta' San Leonardu), San Remiġju (Isqof ta' Rheims li għammed lil San Leonardu), Santa Klotilde, (Regina ta' Franza, mart ir-Re Clovis) u r-Regina Misigarda (San Leonardu kien heles lilha u lit-tarbija tagħha minn halq il-mewt). Dawn l-erba' statwi huma parti mill-pedestall u huma kollha ndurati bid-deheb minn Refalo minn Rahal ġdid. Il-bradella u l-bankun huma xogħol Manwel Buhagiar minn Hal Tarxien.⁷ Il-għirlanda tad-deheb u l-fidda nghat替 minn Andrea Farrugia.⁸

Dan kien xi tagħrif dwar il-vara artistika u devota tal-patrun tagħna San Leonardu. Ejjew bħala Koppin devoti ta' dan il-qaddis ma nifqux biss mal-apparenza sabiha tal-vara titulari tagħna iżda naraw x'nistgħu nitghallmu minn San Leonardu.

Go Bolzano saret vara

Din żgur għaxxqet lil kulħadd

Tal-Patrun Leonardu

Bhalha żgur li m'għandu ħadd

VIVA SAN LEONARDU

Referenzi

¹ Michael J. Schiavone., Dictionary of Maltese Biographies vol. 1 A-F (PIN 2009).

² Kittieba Diversi., Editur: Michael J. Schiavone., Il-Knejjes Parrokkjali ta' Malta u l-Festi tagħhom vol. 2 (PIN 1993)

³ Kenneth Cassar B.A. (Hons.) History of Art.,Għaqda Mużikali San Leonardu Hal Kirkop – Festa 2008. – Storja ta' Soċjetà, Fil-150 sena anniversarju mit-twaqqif tal-għaqda Mużikali San Leonardu. p.105

⁴ <http://www.stufless.com/en/studio/history/>

⁵ Joseph Grech., Vari ta' Malta u Ghawdex (PEG 1998) p.41

⁶ A.A.M.

⁷ Joseph Goggi S.Th.Dip.,Għaqda Mużikali San Leonardu Hal Kirkop – Festa 2007. – L-Istatwi ta' San Leonardu fil-Matrici ta' Hal Kirkop. p.141

⁸ Guido Lanfranco., L-Istatwi Titulari u l-istatwarji tagħhom (Klabb Kotba Maltin 1999) p.18